

Seçilmişlik Doktrini ve Antropomorfik Tanrı Anlayışı: Yahudi Teolojisinin Sosyal ve Siyasi Etkileri

Fikrullah ÇAKMAK
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
fikrullahcakmak@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4559-7117

Araştırma Makalesi

DOI: 10.31592/aeusbed.1602047

Geliş Tarihi: 15.12.2024

Revize Tarihi: 24.01.2025

Kabul Tarihi: 13.02.2025

Atf Bilgisi

Çakmak, F. (2025). Seçilmişlik doktrini ve antropomorfik tanrı anlayışı: yahudi teolojisinin sosyal ve siyasi etkileri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (Özel Sayı), 381-399.

ÖZ

1948'de Filistin topraklarında İsrail Devleti'nin ilanı, derin teolojik, tarihsel ve kültürel kökenlere dayanan bir süreçtir. Bu süreç binlerce Filistinlinin zorla yerinden edilmesi ve katledilmesiyle halen devam etmektedir. Adaletsizlik ve zulüm, yalnızca politik ve toplumsal faktörlerin değil, aynı zamanda dini inançların ve teolojik yaklaşımların da etkisiyle şekillenen, çok boyutlu ve derin sosyolojik gerçekliklerdir. Dini referanslarla meşrulaştırılan şiddeti, sadece diğer nedenler üzerinden değil, Tanrı'nın insana özgü özelliklerle tasvir edilmesi ve kendisini Tanrı'ya ait bir topluluk olarak gören halkların bu süreçte kendilerini kutsal bir misyonun temsilcisi olarak görmeleri bağlamında da ele almak mümkündür. Bu noktada çalışma, Yahudi inancı bağlamında kişiselleştirilmiş Tanrı ve seçilmiş halk anlayışlarının nasıl şekillendiğini incelemekte ve bu düşüncelerin Filistin halkı başta olmak üzere diğer gruplar üzerinde zulme yol açan teolojik ve ideolojik temellerini Kur'an ve Tevrat perspektifinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmış, bu yöntemle Tevrat ve Kur'an metinlerinde yer alan ayetler sistematik olarak incelenmiştir. Günümüz Siyonist Yahudilerin davranışlarına dayanak oluşturan teolojik temeller belirlenmiştir. Çalışmada seçilmişlik doktrininin ve kişiselleştirilmiş Tanrı algısının İsrailoğulları'nı diğer milletlerden ayırttığı ve dini bir üstünlük anlayışına yol açtığı bulgusu ortaya konulmuştur. Bu teolojik yaklaşımların Yahudilerin dışlayıcı ve şiddeti meşrulaştıran politikalar üretmesine zemin hazırladığı ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teoloji, Yahudilik, kişiselleştirme, seçilmişlik, Filistin.

The Doctrine of Chosenness and the Personalized Conception of God The Social and Political Impacts of Jewish Theology

ABSTRACT

The declaration of the State of Israel in the Palestinian territories in 1948 is a process with deep theological, historical and cultural roots. This process is still ongoing with the forced displacement and massacres of thousands of Palestinians. Injustice and oppression are shaped not only by political and social factors but also by the influence of religious beliefs and theological approaches, forming multidimensional and profound sociological realities. Violence legitimized by religious references cannot be understood solely through other causes; it must also be analyzed in terms of the portrayal of God with human-like attributes and the perception of a community as belonging exclusively to God, thereby positioning itself as the representative of a divine mission. At this point, the study aims to examine how the conceptions of personalized God and chosen people were shaped in the context of the Jewish faith and to analyze the theological and ideological foundations of these ideas that led to the persecution of other groups, especially the Palestinian people, from the perspective of the Qur'an and the Torah. The research employs qualitative methodology, specifically content analysis, to systematically examine verses in the Torah and the Qur'an. The theological foundations underpinning the behavior of today's Zionist Jews have been identified. The findings reveal that the doctrine of chosenness and the perception of a personalized God have segregated the Israelites from other nations, fostering a sense of religious superiority. These theological approaches have provided the groundwork for exclusionary policies and legitimized violence, resulting in policies that alienate and objectify other communities.

Keywords: Theology, Judaism, anthropomorphism, chosenness, Palestine.

Giriş

İsrail Devleti'nin Filistin topraklarındaki ilk oluşumu, sadece bir siyasi hareket değil, aynı zamanda derin teolojik, kültürel ve tarihsel kökenlere dayanan bir süreçtir. 19. yüzyılın sonlarına doğru, Yahudi milliyetçiliği olarak bilinen Siyonizm hareketi, özellikle Avrupa'daki Yahudi

nüfusunun maruz kaldığı ayrımcılığa karşı bir tepki olarak doğmuş ve Filistin'e geri dönüşü bir hedef olarak belirlemiştir (Erdem ve Keskin, 2024, s. 337). Siyonist hareketin kurucusu Theodor Herzl Yahudi halkının kendi devletini kurmasının gerekliliğini savunmuş, bu fikir hızla geniş bir destek bulmuştur. Herzl'in önerdiği çözüm, Yahudi halkının, tarihsel olarak kutsal kabul ettikleri Filistin topraklarında egemenlik kurmalarını içermekteydi (Öke, 1982, s. 330). İsrail'in temellerinin atıldığı dönemde, Filistin toprakları Osmanlı İmparatorluğu'nun denetimindeydi. 1917'deki Balfour Deklarasyonu, İngiltere hükümetinin Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasına olan desteğini açıklıyor, Siyonist hareketin Filistin topraklarında yerleşim kurma çabalarına uluslararası meşruiyet sağlamıştır (Hadi, 1932, ss. 14-15). Bu dönemde, Yahudi işgalciler, özellikle doğrudan siyonist ideolojiye bağlı olarak, Filistin'e yerleşmeye başlamış, tarım arazileri edinmiş ve ilk yerleşim yerlerini kurmuşlardır. Ancak söz konusu yerleşimler, yerel Arap nüfusuyla yoğun çatışmalara yol açmış ve yaşanan gerilimler zamanla Filistin'deki sosyal yapıyı derinden etkilemiştir (Rowley ve Taylor, 2006, s. 50 vd.).

1947 yılında Birleşmiş Milletler, Filistin'i iki devlete bölen bir plan önerdi, ancak plan hem Yahudi hem de Arap toplulukları arasında ciddi karışıklık yarattı. 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin ilan edilmesiyle, Filistin topraklarında egemenlik kurma süreci tamamlanmış oldu. Mezkûr olay, Filistinliler için "nakba" (felaket) olarak adlandırılacak trajediyi başlattı. Söz konusu dönemde, yaklaşık 750.000 Filistinli evlerinden zorla çıkarıldı, yüzlerce köy yıkıldı ve milyonlarca insan için uzun süreli bir mültecilik ve yerinden edilme dönemi başladı (Manna', 2013, s. 91). Nakba, Filistin toplumu için yalnızca fiziksel bir yerinden edilme değil, aynı zamanda tarihsel, kültürel ve kimliksel bir kaybı da temsil etmektedir. 1990'lar ve sonrasında ise nakba, Filistinliler tarafından kolektif hafızanın bir parçası olarak yeniden anlamlandırılmış ve mevzubahis trajedi, Filistin ulusal kimliğinin bir sembolü haline gelmiştir. Bu süreç, Nakba'nın bir yas anlatısından çıkıp siyasi ve sosyal bir mobilizasyon aracı olarak kullanılmasına olanak tanımıştır (Koldas, 2011, s. 950 vd.). İsrail'in kuruluşu hem dini hem de siyasi argümanlarla meşrulaştırılarak, bölgedeki güç dengelerini kökten değiştirmiştir. Siyonist söylemin etkinliğiyle birleşerek hem Filistinlilerin hem diğer Müslümanların kolektif hafızasında silinmesi zor bir yara bırakmıştır. Bunun yanı sıra, İsrail'in Filistinlilere yönelik zorunlu göç, toprak gaspı, yerleşim yerleri inşası ve katliamları, Filistin halkının on yıllardır süren bir zulme maruz kalmasına neden olmuştur.

Adaletsizlik ve zulüm, yalnızca politik ve toplumsal faktörlerin değil, aynı zamanda dini inançların ve teolojik yaklaşımların da etkisiyle şekillenen, çok boyutlu ve derin sosyolojik gerçekliklerdir. Tarih boyunca, birçok savaş ve çatışma, dinî gerekçelerle meşrulaştırılmış ve teolojik söylemlerle desteklenmiştir (Gündüz, 2016, s. 17 vd.). Bu bağlamda, zulmün teolojik bir temele dayanması, genellikle Tanrı'nın iradesine uygun hareket etme veya kutsal bir görevi yerine getirme gibi inançlarla ilişkilendirilir. Dinlerin tarihsel ve kültürel bağlamlarda insanlara sunduğu dini anlatılar ve kutsal metinler, kimi zaman savaşları ve şiddeti haklı çıkaran birer araç olarak kullanılmıştır. Tanrı'nın halkı, kutsal toprakları ve adaleti gibi kavramlar, zulmün dini bir dayanağa kavuşturulmasında önemli bir rol oynamıştır (Yaratılış 17: 8).

Dini referanslarla meşrulaştırılan şiddeti, sadece diğer nedenler üzerinden değil, Tanrı'nın insana özgü özelliklerle tasvir edilmesi ve kendisini Tanrı'ya ait bir topluluk olarak gören halkların, bu süreçte kendilerini kutsal bir misyonun temsilcisi olarak görmeleri bağlamında da ele almak mümkündür. Tanrı'nın kişiselleştirilmesi, insanların kendi düşüncelerini, davranışlarını ve inançlarını Tanrı'ya atfetme eğilimini güçlendiren antropomorfik Tanrı anlayışının bir ürünü olarak düşünülebilir. Bu anlayışta Tanrı, insani özelliklerle donatılır ve bireylerin ya da grupların iradesine uygun şekilde konuşan, emir veren bir figür haline gelir (Alıcı, 2022). Bu durum, bireylerin kendi ideolojilerini ya da eylemlerini meşrulaştırmak için Tanrı'yı bir araç olarak kullanmalarına olanak tanır. Seçilmiş halk kavramı ise, belirli bir halkın, kutsal bir görevle donatıldığı ya da özel bir ilahi iradenin temsilcisi olarak kabul edildiği anlayışı ifade etmektedir. Aslında söz konusu anlayış insanın tanrılaştırması şeklinde insanlık tarihinin en köklü davranış biçiminin bir ürünüdür (Boak, 1916, s. 293). Bu yaklaşım, genellikle kutsal topraklar veya yüce misyonlar gibi kavramlar üzerinden, bir topluluğun diğer halklar üzerindeki egemenliğini haklı çıkarmaya yönelik ideolojik araç olarak değerlendirilebilir. Örneğin Tanrı'nın seçilmiş halkı olarak tasvir edilen Yahudiler, Tevrat ve Kur'an gibi kutsal

metinlerde bu şekilde konumlandırılmıştır. Tevrat'ta İsrailoğulları'nın seçilmişliği, Tanrı ile yapılan ahitlere ve onlara verilen özel görevlere dayanır (Çıkış 19: 5-6; Tesniye 7: 6). Kur'an ise seçilmişliği, İsrailoğulları'nın peygamberlik, vahiy ve kutsal mesajı taşımak gibi ilahi nimetlerle donatılmış olması üzerinden açıklar (el-Bakara 2: 47). Ancak Kur'an, bu seçilmişliğin bir ontolojik üstünlükten ziyade sorumluluk ve nimetlerle ilişkili olduğunu vurgular. Nitekim İsrailoğulları'nın bu nimetlere rağmen ilahi emirleri ihlal etmesi sıklıkla eleştirilmiştir (el-Bakara 2: 61, el-Mâide 5: 20-21). Bu bağlamda, seçilmişlik anlayışı hem bir teolojik inanç hem de tarihsel bir gerçeklik olarak şekillenmiştir. Tarihsel süreçte gruplar, seçilmişlik kavramını kendi kimliklerini ve toplumsal konumlarını güçlendirmek için yeniden yorumlamışlardır. Kimi zaman mağduriyetleriyle kutsallık kazanan bu gruplar, kimi zaman da düşmanlarına karşı üstünlük kurarak ilahi iradeyi gerçekleştirme yükümlülüğüyle ilişkilendirilmişlerdir. Böylece kutsal görev anlayışı, dini bir inanç olmanın ötesine geçerek, politik ve toplumsal hak iddialarının dayanağı haline gelmiştir.

Bu makale, Yahudi inancı bağlamında kişiselleştirilmiş Tanrı ve “tanrılaştırılmış halk” kavramlarının nasıl şekillendiğini incelemekte ve bu düşüncelerin diğer topluluklar, özellikle Filistin halkı üzerindeki etkilerini teolojik ve ideolojik temeller ışığında analiz etmeyi amaçlamaktadır. Burada “tanrılaştırılmış halk” ifadesi, Yahudi toplumunun seçilmişlik iddiasıyla Tanrı'nın iradesini kendi tarihsel eylemlerine ve politik üstünlük iddialarına bir meşruiyet aracı olarak kullanmasını eleştirel bir perspektiften ifade etmektedir. Bu kavram, hubris sendromu bağlamında soyut bir çerçevede kullanılmakta olup, Yahudi toplumunun kendisini kutsal bir misyonla özdeşleştirme eğilimine işaret etmektedir. Ancak bu kullanım, Yahudi halkının kendisini ontolojik boyutta tanrılaştırdığı anlamını taşımamaktadır. Makale, özellikle Yahudilerin kişiselleştirilmiş Tanrı inancının, Tanrı'nın iradesini temsil etme iddiasıyla nasıl araçsallaştırıldığına ve seçilmişlik iddiasının politik ve toplumsal üstünlük kurma çabalarını nasıl desteklediğine dair bir analiz sunmaktadır. Bu süreçte, Kur'an ve Tevrat metinlerinden örneklerle bu düşünce sisteminin tarihsel, dini ve sosyal yansımaları ele alınmaktadır. Kur'an'ın Yahudi toplumuna yönelik eleştirileri, onların kutsal metinlerindeki ifadelerle birlikte ele alındığında, Yahudi toplumunun düşünsel ve davranışsal kalıplarını anlamada önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır (Derveze, 2012, c. 1, s. 252). Bu bağlamda, “tanrılaştırılmış halk” kavramının dini bir terim olmaktan ziyade, toplumların kendi üstünlük iddialarını kutsal bir misyonla meşrulaştırma çabalarına dikkat çeken bir analitik ifade olduğu unutulmamalıdır. Bu ifade, Yahudi inancında seçilmişlik doktrininin tarih boyunca nasıl anlam kazandığını ve bazı durumlarda bu doktrin Tanrı'nın evrensel mesajından ayrılarak politik bir araç haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılacaktır. İçerik analizi, sosyal gerçekliği anlamak amacıyla, yazılı içeriklerin özelliklerinden yola çıkarak yazılı olmayan unsurlar hakkında çıkarımlarda bulunan bir araştırma yöntemidir (Hepkul, 2002, s. 3). Bu yöntemle Tevrat ve Kur'an metinlerinde yer alan ayetler sistematik olarak incelenecek ve ayetlerin özellikle günümüz Siyonist Yahudilerinin davranışlarına dayanak oluşturan teolojik temelleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda, Kur'an'ın Yahudilerin davranışlarına yönelik eleştirileri, Tevrat'taki iz düşüm ifadeleriyle karşılaştırılarak değerlendirilecektir. Bu analizler, Yahudilerin kendilerini “seçilmiş halk” olarak görme inancının Filistin üzerindeki şiddet ve işgal politikalarını nasıl şekillendirdiğini anlamayı hedeflemektedir. İdeolojik eleştiri yaklaşımıyla desteklenen bu yöntem, kutsal metinlerin yalnızca teolojik boyutlarını değil, aynı zamanda modern siyasi ve davranışsal etkilerini de açıklamaya odaklanacaktır.

Veri Toplama Araçları

Mevcut literatürde, Yahudilerin seçilmişlik ve vaat edilen topraklar anlayışına dayalı politikaların oryantalist ve Siyonist ideolojilerle bağlantısı ele alınmıştır. Yahudi kutsal metinlerindeki üstünlük iddialarının teolojik temelleri ve Kur'an'ın seçilmişlik kavramına yönelik eleştirileri de bu çalışmaların önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Çiftçi, 2017; Gündüz, 2024; Gürkan, 2005; Yazar ve Günay, 2024; Yıldırım, 2024). Ancak, bu çalışmalardan farklı olarak, makalemiz Yahudilerin

kişiselleştirilmiş Tanrı inancı ve seçilmiş halk anlayışının, İsrail'in Filistin üzerindeki politikalarına nasıl zemin hazırladığına odaklanmaktadır. Bu makalede, Tevrat ve Kur'an bağlamında yapılan karşılaştırmalı bir analizle, seçilmişlik ve vaat edilen topraklar mefhumlarının tarihsel bağlamdaki uygulamaları ve bu anlayışların modern dönemdeki ideolojik yansımaları tartışılacaktır. Kur'an'da İsrailoğullarına yönelik üstünlük ve vaat edilen topraklarla ilgili ifadelerin, onların sabır ve imanlarına bağlı olarak Allah tarafından verilen bir nimet olduğu vurgulanmıştır (Kasas 5-6; Araf 137). Ancak, tarihsel bir bağlam içinde sınırlı kalması gereken bu anlayışın, modern dönemde politik üstünlük iddialarını ve şiddeti meşrulaştırma aracı haline getirilmesi ele alınacaktır. Özellikle, Yahudilerin kendilerini Tanrı'nın seçilmiş halkı olarak görme anlayışının, kişiselleştirilmiş Tanrı algısıyla birleşerek diğer topluluklara yönelik üstünlük iddialarını nasıl şekillendirdiği, Kur'an'ın bu inançlara yönelik eleştirileri ışığında incelenecektir. Bu yaklaşım, teolojik bir kavramın modern dönemdeki ideolojik ve davranışsal yansımalarına dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma Etiği

Bu çalışma, insan katılımcılarının yer aldığı bir araştırma, kişisel verilerin kullanımı veya etik açıdan hassas bir süreç içermemektedir. Araştırmada kullanılan tüm veri ve kaynaklar, genel erişime açık olup, herhangi bir özel izin gerektiren bilgi ya da materyal içermemektedir. Dolayısıyla, araştırma etiği kapsamında ilave bir değerlendirme ya da etik kurul onayı gerektirecek bir durum bulunmamaktadır.

Bulgular

Yahudilikte Antropomorfik Tanrı Algısı ve Sonuçları

Toplumların uzun tarihsel süreçler içerisinde şekillenen ve kolektif kimliklerinin ayrılmaz bir parçası haline gelen inanç ve düşünce sistemlerini bütünüyle ortadan kaldırmak, oldukça güçtür. Bu durum, söz konusu sistemlerin yalnızca bireylerin bilinç düzeyinde değil, aynı zamanda kolektif bilinç dışında kök salmış olmasından kaynaklanmaktadır (Hitti, 2011, s. 132). Bu gerçekliğe, Yahudilik öğretisi güçlü bir örnek teşkil etmektedir. Sekülerleşme süreçlerinin ve küresel değişimlerin etkisine rağmen, Yahudilik öğretileri ne tarih sahnesinden silinmiş ne de toplumsal kimliklerdeki belirleyici rolünü kaybetmiştir. Bu öğretiler, açık bir bağlılıkla sürdürülen geleneklerin yanı sıra, bilinçdışı bir miras şeklinde bireylerin ve toplulukların zihinsel dünyasında yaşamaya devam etmektedir (el-Cabiri, 2001, s. 44). Bu durum, toplumsal inanç sistemlerinin tarihsel derinliğini ve kolektif hafızadaki dayanıklılığını ortaya koymaktadır.

Kur'an, Yahudilere yönelik hitaplarında, Hz. Peygamber dönemi Yahudilerinin, tarih boyunca kendi peygamberlerinin uyarılarına karşı sergiledikleri isyan ve azgınlık gibi hataları tekrar ettiklerine dikkat çeker. Bu hatalar, Musa ve sonraki peygamberler döneminde ilahi buyruklara karşı sergilenen ihmal ve sapkınlıklarla benzerlik göstermektedir. Kur'an, bu tarihsel paralelliklere işaret ederek, geçmişteki yanlış davranışların güncel tutumlar üzerindeki etkisine vurgu yapar ve bu kalıpların Yahudi toplumunun genel bir davranış biçimi haline geldiğine dikkat çeker (Derzeze, 1383, c. 6 s. 170). Örneğin, Firavun'un zulmünden kurtarılmaları gibi olaylar hatırlatılarak, bu tür ilahi müdahalelerin yalnızca bir kurtuluş değil, aynı zamanda bir imtihan olduğu ifade edilir: "Hatırlayın ki, sizi, Firavun taraftarlarından kurtardık. Çünkü onlar size azabın en kötüsünü reva görüyorlar, yeni doğan erkek çocuklarınızı kesiyorlar, kızlarınızı ise hayatta bırakıyorlardı. Aslında bunda Rabbinizden büyük bir imtihan vardı" (el-Bakara 2: 49). Özellikle, Cumartesi yasağını ihlal eden topluluk örneğinde olduğu gibi, ilahi emir ve yasaklara karşı sergilenen ihlal ve isyan, yalnızca tarihsel bir olay olarak değil, aynı zamanda ahlaki bir uyarı olarak sunulur (el-A'raf 7: 163). Yani Yahudi topluluklarının Allah'ın emirlerini ihlal etmesi ve bu ihlallerin sonuçları, onların Hz. Muhammed dönemi tutumlarına yönelik eleştiriler için bir dayanak oluşturduğu gibi, günümüz Yahudilerinin davranışlarını anlamada da önemli bir referans noktasıdır. Bu bağlamda, tarihsel örnekler ve Kur'an'ın eleştirileri Yahudi toplumunun ilahi mesajlara yaklaşımını ve bu yaklaşımların güncel etkilerini değerlendirmek için bir çerçeve sunmaktadır.

Kur'an Yahudilerin kutsala karşı negatif/vurdumduymaz tutumlarının genel bir alışkanlık haline geldiğini ifade eder. Bu bağlamda, onların vahiylerle karşı sergiledikleri itirazlar ve tahrifat girişimleri, yalnızca bireysel davranışlar olarak değil, toplumsal bir gelenek olarak değerlendirilir. “(Ey Peygamber) Yahudiler, ‘Biz senin söylediklerinden hiçbir şey anlamıyoruz’ diyorlar. Hayır, işin aslı öyle değil. Allah onları öteden beri alışkanlık haline getirdikleri kâfirlik/nankörlük sebebiyle lanetlemiştir. Onlar asla imana gelmezler” (el-Bakara 2: 88). Bu ifade, Yahudilerin vahiy karşısında tarih boyunca tekrarlanan olumsuz tutumlarını, kalıtsal bir direnç olarak tanımlar. Kur'an'da yer alan bu değerlendirmeler, Yahudilerin inanç sistemlerinin kökeni ile güncel tutumları arasındaki sürekliliğe işaret eder. İlahi mesajlara karşı sergilenen itirazlar, Allah'ın iradesini kendi çıkarlarına göre şekillendirme çabaları ve tahrifat girişimleri, tarihsel süreklilik arz eden bir özelliktir (İbn Âşûr, 1984, c.1 s. 600). Bu bağlamda, Yahudilerin atalarının davranışlarını benimsemeleri hem teolojik hem de sosyolojik bir olgu olarak ele alınmaktadır. Kur'an, Yahudilere geçmişteki hataları hatırlatarak, onların bu döngüyü kırmalarını ve ilahi vahiylerle tam bir teslimiyet göstermelerini talep eder. Ancak Yahudilerin bu uyarıları dikkate almamaları, Yahudi toplumunun tarih boyunca tekrarlanan alışkanlıklarının ne denli köklü ve dirençli olduğunu da gözler önüne serer.

Tanrı tasavvurundaki antropomorfik unsurlar Yahudi inancındaki dikkat çeken özelliklerden biridir. Antropomorfizm, ilahi varlıkların insana özgü niteliklerle tasvir edilmesi anlamına gelir ve bu anlayış, farklı dinî ve teolojik geleneklerde çeşitli biçimlerde kendini göstermiştir. Yahudi teolojisinde bu anlayış, özellikle Tevrat'ta yer alan metinler aracılığıyla, Tanrı'nın insana özgü sıfatlarla betimlenmesi şeklinde ifade bulur (Yaratılış 1: 26-27, 3: 8). Antropomorfik ifadeler Yahudi inanç dünyasında Tanrı'nın insana daha anlaşılır ve ulaşılabilir bir şekilde sunulmasını sağlamak amacıyla sembolik bir dilin ürünü olarak değerlendirilebilir. Ancak bu tür ifadeler, Yahudi din bilginleri arasında genellikle sembolik olarak yorumlanmış olsa da toplumlar tarafından Tanrı'nın insani bir figür olarak algılanmasına zemin hazırlayan bir anlayışın gelişmesine katkıda bulunmuştur (Kıyak ve Karakurt, 2024, s. 219). Yahudi teolojisindeki antropomorfik tasvirlerin anlaşılmasında teşbih ve tenzih kavramları önemli bir çerçeve sunar. Bu iki kavram arasındaki gerilim, özellikle Tevrat'taki metinlerde açıkça görülmektedir. Kutsal kitaptaki kişiselleştirilmiş Tanrı tasvirlerinin Yahudi teolojisindeki yeri hem tarihsel hem de teolojik bağlamda ele alınması gereken bir konudur. Çünkü antropomorfik ifadeler, Yahudi toplumu için yalnızca Tanrı'yı anlamamanın sembolik ifadeleri değil aynı zamanda Tanrı ile ilişki kurma biçimini anlamlandıran bir araç olarak değerlendirilmiştir (Ginzberg, t.y.).

Teist düşüncede Tanrı tasavvuru, teşbih ve tenzih kavramları çerçevesinde şekillenen iki temel epistemolojik yaklaşımla ifade edilir. Tanrı'nın insana ve evrene dair bazı özelliklerle ilişkilendirilmesi anlamında teşbih kelam ilminde Allah ile mahlukat arasında zat ve sıfat yönünden benzerliklerin olduğunun iddia edilmesi olarak tanımlanır (Topaloğlu ve Çelebi, 2020, s. 344). Batı düşüncesinde benzer bir anlayış, antropomorfizm kavramı altında incelenir. Antropomorfizm, insanla ilişkilendirilen özelliklerin, insan dışındaki varlıklara veya güçlere aktarılmasını ifade eden bir kavramdır. Özellikle Tanrı, tanrılar veya doğa güçlerinin, insan formuna ya da insana ait irade, bilinç, duygu gibi niteliklere sahip olduğunu varsayan anlayışlar bu kapsamda değerlendirilir. Bu yaklaşım, genellikle ilahi varlıkların insan benzeri olarak tasavvur edilmesi veya üstün bir biçimde kişileştirilmesi şeklinde ortaya çıkar (Cevizci, 2005, s. 128). Bu bağlamda Tanrı, antropomorfik bir tasavvurla sevgi, merhamet, öfke gibi beşerî duygulara atfedilir veya bedensel tasvirlerle betimlenir. Özellikle Eski Ahit'te Tanrı'nın insanlarla şekilsel boyutta birebir konuşan veya duygusal tepkiler veren bir varlık olarak tasvir edilmesi, bu anlayışın güçlü yansımalarını sunar (Stern, 1992, s. 151). Teşbih ve antropomorfizm kavramları Tanrı tasavvurunu insana özgü niteliklerle ilişkilendiren yaklaşımları ifade ederken, bunun karşısında yer alan tenzih anlayışı, ise Tanrı'nın tüm insani niteliklerden mutlak anlamda münezzehe olduğunu bildirir. Bu bağlamda tenzih İslam düşünce tarihinde Allah'a yakışmayan noksanlıklardan O'nu uzak tutmak olarak tanımlanmıştır (İbnu'l-Esir, 1979, c.5 s. 43). Bu yaklaşım, Allah'ın her türlü insani tasavvurun ve teşbihin ötesinde, mutlak anlamda aşkın ve mükemmel bir varlık olduğunu ifade eder. İslam kelamında bu ilke, “O'na hiçbir şey benzemez; O iştendir, görendir” (Şûrâ 42: 11) ayetiyle temellendirilmiştir (el-Gazzâlî, 2004, s. 38; el-Mâtürîdî, 1431, s. 58).

Tenzih ilkesi, İslam düşüncesinde olduğu kadar Yahudi teolojisinde de belli ölçülerde yer bulmuştur. Tanrı'nın mutlak birliği ve aşkınlığı, özellikle Tevrat'ın "Dinle, ey İsrail! Tanrımız Rab tek Rab'dir" (Tesniye 6: 4) ifadesinde açıkça görülür. Ayrıca Tanrı'nın benzersiz (Yeşeya 40: 18), zaman ve mekândan bağımsız bir şekilde ezelden ebede var olan (Mezmurlar 90: 2) yüce varlık olduğu kutsal metinlerde ifade edilmektedir. Bununla birlikte, Tevrat'ta Tanrı'nın insan biçiminde hareket ettiğine veya insani sıfatlarla nitelendirildiğine dair örnekler de yaygındır. Örneğin, Tanrı'nın insanı kendi suretinde yaratması (Yaratılış 1: 26-27), dinlenmesi (Yaratılış 2: 2), bahçede yürümesi (Yaratılış 3: 8), Musa ve İsrailoğullarına görünmesi (Çıkış 24: 10-12) gibi tasvirler, Tanrı'nın insana özgü eylemlerle betimlendiğine dair güçlü bir antropomorfik damardır. Bu örnekler, Yahudi geleneğinde Tanrı'ya yönelik antropomorfik kurguların basit bir istisna değil, bilakis teolojik dilin bütünlüyci bir unsuru olduğunu göstermektedir.

Bazı Yahudi düşünürleri, kutsal metinlerde yer alan antropomorfik ifadeleri mecazi bir şekilde yorumlama çabası içinde olmuşlardır. Bu düşünürlere göre, Tanrı ne maddi bir varlığa sahiptir ne de insani sınırlılıklarla nitelenebilir. Metinlerde yer alan bu tür ifadeler, insan aklının Tanrı'nın mutlak aşkınlığını kavramadaki zorluklarını gidermek ve Tanrı'yı daha anlaşılır kılmak amacıyla sembolik bir dil kullanılarak ifade edilmiştir. Bu çaba, "Tevrat, insan dilinde konuştu" ilkesine dayanarak gerekçelendirilmiş ve bu ifadelerin, insan zihninin sınırlı kavrayış kapasitesine uygun olarak metafizik kavramların anlaşılabilir hale getirilmesi amacıyla kullanıldığı belirtilmiştir (Wolfson, 1912, s. 326). Bu yorum çabalarına rağmen literatürde antropomorfik unsurların ve hatta tecessümü çağrıştıran betimlemelerin varlığı gözlemlenmektedir. Bu durum, Yahudi dini düşüncesinin tarihsel ve kavramsal çeşitliliğini ortaya koymakta olup, netice itibarıyla Yahudi geleneğinde antropomorfik Tanrı tasavvurunun belirgin bir ağırlığa sahip olduğu değerlendirilmesini desteklemektedir. Nitekim Yahudi kutsal metinlerindeki antropomorfik ifadeler, mecazi olarak yorumlanmanın yanı sıra, Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki ilişkinin bir yansıması olarak değerlendirilmiş; bu ifadelerin, erken dönemlerde kabile tanrısı anlayışından kaynaklandığıda düşünülmüştür. Bunun yanında söz konusu ifadelerin peygamberlerin kişisel deneyimlerini Tanrı'ya atfetmesiyle şekillendiği veya politeist mitlerden etkilenecek Yahudi dini düşüncesine sonradan sirayet ettiği yönünde çeşitli görüşler de ileri sürülmüştür (Kıyak ve Karakurt, 2024, s. 220).

Kur'an, Yahudilerin insana özgü sıfatlarla Tanrı'yı tasavvur etmelerine yönelik ciddi teolojik ve ahlaki eleştirilerde bulunmuştur. Medine ve çevresindeki Yahudi topluluklarının peygamberlik anlayışları ile tevhid inancına aykırı yaklaşımları, Kur'an'daki eleştirilerin temel hedeflerinden biri olmuştur (Adam, 2004, s. 103). Kur'an, Yahudilerin "Üzeyir Allah'ın oğludur" (et-Tevbe 9/30) gibi ifadelerle Tanrı'ya insani bir bağ atfetmelerini şirkle ilişkilendirir. Bu tür ifadeler, Yahudi geleneğinde Tanrı'nın aşkın ve benzersiz varlığını zedeleyen, O'nu insana özgü niteliklerle sınırlayan bir anlayışın yansıması olarak görülür. Aynı şekilde, Yahudilerin uluhiyyet anlayışında Tanrı ile varlıklar arasında biyolojik veya soy bağlantısı kurma çabası, Kur'an'ın kesin bir şekilde reddettiği bir tutumdur. Bu durum, diğer dinî toplulukların mesih Allah'ın oğludur veya melekler Allah'ın kızlarıdır gibi yaklaşımlarıyla aynı düzeyde eleştirilmiştir (er-Râzî, 1420, c. 21 s. 566). Kur'an ayrıca Yahudilerin bu tür antropomorfik yaklaşımlarını tarihsel bir bağlamda değerlendirir. Medine ve çevresindeki Yahudi topluluklarının, geçmişteki inanç ve davranış kalıplarını sürdürdüğünü vurgulayarak, onların Tanrı algılarındaki sapmaları açıklar. Bu tür sapmaların teolojik sonuçları ise, ilahi gazap ve uyarılar şeklinde ifade edilmiştir. Örneğin, Yahudilerin sapkın davranışları nedeniyle ilahi bir cezaya maruz kaldıkları, "Allah'ın lânetlediği ve gazap ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve tâğuta tapanlar çıkardığı kimseler" (el-Mâide 5: 60) ifadesiyle dile getirilmiştir. Ayrıca bk. (el-Bakara:2: 61; Âl-i İmrân: 3: 112; en-Nisâ: 4: 47). Kısacası Kur'an, Yahudilerin Tanrı'yı antropomorfik niteliklerle sınırlayan anlayışlarına karşı, tevhid ilkesini merkeze alan bir eleştiri getirmiştir. Bu eleştiriler, hem Yahudilerin teolojik sapmalarını düzeltmeyi amaçlamış hem de Allah'ın mutlak aşkınlığına yönelik bir vurguyla, tevhid inancını koruma çabası olarak karşımıza çıkmıştır.

Yahudilerin ilahi olanla inorganik belli düzeyde ise organik yakınlığı birçok boyutta kendini gösterir. Örneğin, kişiselleştirilmiş Tanrı tasavvuru O'nun kendileriyle birebir iletişim kurmasını talep etmeleri boyutuna ulaşmıştır. "Bilgiden yoksun olanlar, "Allah bizimle konuşmalı veya bize bir mucizeli işaret gelmeli değil miydi?" dediler. Bunun gibi onlardan öncekiler de onların dediklerinin

benzerini demişlerdi. Kalpleri hep birbirine benziyor! Biz, gerçeği kabul edenlere âyetleri açıkladık.” (Bakara 2: 18) ifadeleri, Yahudilerin bu özel ilişki ve üstünlük iddialarına dayanan yaklaşımlarını ortaya koymaktadır. Çünkü müşriklerde Yahudiler gibi Ahmesilik bağlamında kendilerinin özel bir grup olduğunu iddia edebiliyorlardı (Üner, 2024, s. 338). Bu talep, Tanrı’nın yalnızca İsrailoğulları için var olduğu ve onların özel ihtiyaçlarına cevap vermesi gerektiği anlayışını yansıtır. Yahudilikteki antropomorfik Tanrı tasavvuru, Yahudilerin tarih boyunca Tanrı’nın iradesini kendi çıkarlarına uygun bir şekilde yorumlama ve hatta bu irade adına konuşabilme eğilimlerini pekiştiren önemli bir unsur olmuştur. Her ne kadar günümüz Yahudi teolojisinde Tanrı’ya fiziksel bir şekil atfedilmiyor olsa da kutsal metinlerdeki antropomorfik ifadeler tarihsel süreçte Tanrı’yı kişiselleştiren ve onunla daha doğrudan bir ilişki kurmayı mümkün kılan bir anlayışı beslemiştir. Kutsal metinlerdeki antropomorfik ifadeler olmasaydı bile Yahudilerin kendilerini seçilmiş bir topluluk olarak görme eğilimi devam edebilirdi; ancak bu ifadeler, bu algının kök salmasına ve Tanrı’nın İsrailoğullarıyla olan ilişkisini kişiselleştiren bir teolojik çerçeve sunmasına neden olmuştur.

Tanrısal varlıkla teşbih düzeyinde yakınlık Yahudileri kutsalı kendi çıkarlarına göre tanımlama eğilimine de itmiştir. Bu durum, vahiy ve Hz. Muhammed’in peygamberliği üzerinde yoğunlaşan itirazlarında açıkça görülür. Kur’an’da Yahudilerin bu itirazları, ilahi iradeyi ve uluhiyeti anlamamak olarak değerlendirilmiştir. “Allah hiçbir insana bir şey indirmemiştir” (el-En’am 6: 91) şeklindeki ifadeleri, onların Allah’ı gereği gibi takdir edememelerinin bir sonucu olarak gösterilir. Bu yaklaşım, Yahudi toplumunun, ilahi mesajları kendi tarihsel ve toplumsal çıkarlarına uygun bir çerçevede algılama eğiliminden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, Yahudilerin vahye yönelik itirazları, yalnızca Hz. Muhammed’i reddetmekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda ilahi kelamın evrensel bir mesaj taşıma iddiasını da hedef almıştır (Zemahşerî, 1407, c. 2 s. 44). Malik b. Sayf ve Finhas b. Azura gibi isimler, bu tutumun somut örneklerini teşkil eder (Taberî, 2000, c. 11 s. 521). Kur’an, bu tavrı, ilahi mesajın özüne aykırı bir sapma olarak değerlendirmiş ve Yahudilerin kutsalı kendi iradelerine göre şekillendirme eğilimlerini eleştirmiştir.

Kur’an, kendilerine kitap verilmiş olan Yahudilerin, kutsal metinlerine bağlı kalmak yerine çıkarları doğrultusunda inançlarına aykırı davranışlar sergilediklerini ortaya koymaktadır. İlahi vahiy muhafaza edip putperestliğe karşı koymaları gerekirken, Yahudilerin müşriklerle iş birliği yapmayı tercih ettikleri ve hatta Allah’tan başka varlıklara secde ettikleri ifade edilir. Bu durum, onların menfaatleri doğrultusunda kutsallarını nasıl ihlal ettiklerini gösterdiği gibi aynı zamanda kutsalı tanımlama biçimlerini de göstermektedir (Nesefî, 1419, c. 1 s. 365). Ayette, “Kendilerine Kitap’tan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve bâtila (tanrılara) iman ediyorlar, sonra da kâfirler için: ‘Bunlar, Allah’a iman edenlerden daha doğru yoldadır’ diyorlar!” (en-Nisâ 4: 51) ifadesi, bu sapmanın bir örneğidir. Uhud Savaşı sonrası bir grup Yahudi, Mekke’ye giderek Müslümanlara karşı müşriklerle bir anlaşma yapma arayışına girmiştir. Müşriklerin Yahudilerden dinleri hakkında bir değerlendirme istemesi üzerine, Yahudiler müşriklerin inançlarını haklı bularak, onların “cibt” adı verilen putlarına tazimde bulunmuşlardır. Bu tavır, Yahudilerin çıkarlarına ters düşmeyen durumlarda inançlarının temel ilkelerinden uzaklaşabileceklerini göstermektedir (İbn Kesîr, 1419, c. 2 s. 344). Bu örnekler, Yahudilerin din anlayışının, ilahi iradeden ziyade insan merkezli bir perspektifle yönlendirildiğini ortaya koyar ve onların tarih boyunca ilahi mesajlara karşı sergiledikleri seçici tutumu gösterir.

Kişiselleştirilmiş Tanrı anlayışı, aynı zamanda Yahudilerin kutsala karşı rahatlıkla çirkin ifadeler kullanabilmelerine de zemin hazırlamıştır. “Gerçekten Allah fakir, biz ise zenginiz” (Âli-İmrân 3: 181) ifadesi, onların Tanrı’ya karşı duydukları saygısızlığın ve Tanrı’nın iradesini kendi çıkarlarına indirgeme çabalarının bir göstergesidir. Tanrı’yı insan gibi tasavvur eden bu anlayış, O’nu sorgulanabilir ve eleştirilebilir bir otoriteye dönüştürmüştür. Bununla birlikte, Yahudilerin kutsal metinlerdeki bilgileri gizlemesi ve bu bilgileri kendi menfaatleri doğrultusunda tahrif etmesi de Kur’an’da açıkça eleştirilmiştir (er-Râzî, 1420, c. 30 s. 539). “Tevrat’la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir” (Cuma 62: 5). Bu ifade, onların Tevrat’ı bir ahlaki rehber olarak değil, kendi çıkarlarına hizmet eden bir araç olarak gördüklerini açıkça ortaya koyar.

Tanrı'nın insan merkezli bir algıya indirgenmesi aynı zamanda din adamlarının ilahi bir otoriteye sahipmiş gibi kutsanmasını da beraberinde getirmiştir. Yahudilerin hahamlarına ve kahinlerine tanıdıkları tanrısal güç, onların Allah adına yasa koyma, helali haram, haramı helal kılma yetkisiyle donatılmalarını sağlamıştır (Mâverdi, t.y., c. 2 s. 354). Bu tutum, Kur'an'da eleştirilmiş ve şu ifadelerle kınanmıştır: “(Yahudiler) Allah'ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (Hristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i (İsa'yı) rabler edindiler” (et-Tevbe 9: 31).

Yahudilerin Cebrail'e karşı sergilediği tutum, yalnızca dini bir mesele değil, Yahudi teolojisindeki Tanrı tasavvurunun bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Cebrail'e olan düşmanlık, Tanrı'nın iradesini kabul etmeme ya da onu eleştirme anlamına gelir ki bu, ilahi otoriteye karşı bir meydan okuma niteliği taşır. Bu durum, aşkın ve mutlak bir otoriteye sahip olan Tanrı anlayışından çok, daha kişiselleştirilmiş ve insanla aynı düzeye indirgenmiş bir Tanrı tasavvuruyla ilişkilendirilebilir. Bu anlayış, Tanrı'nın emirlerinin insan çıkarlarına göre yorumlanması ve hatta gerektiğinde sorgulanması şeklinde bir eğilim yaratmıştır (Salmazzem, 2024, ss. 61-63). Vahiy dönemi Yahudilerinin Cebrail'i zillet ve savaş meleşği, Mikail'i ise esenlik ve bereket meleşği olarak tanımladığı belirtilmektedir (er-Râzî, 1420, c. 3 s. 610). Bu ayırım, Yahudi toplumunun ilahi iradeyi kendi çıkarlarına göre şekillendirme çabasının bir yansımasıdır. Kişiselleştirilmiş Tanrı tasavvuru, Tanrı'yı yalnızca İsrailoğulları'nın lehine bir araç olarak algılama eğilimini beslemiş ve bu durum, melekler arasında bile ayırım yapmaya dayalı bir anlayışı doğurmuştur. Her ne kadar diğer toplumlarda da tanrının bir topluluğa özel bir varlık olarak tasavvur edildiği görülse de Yahudi toplumunda bu anlayış, ilahi iradeyi sorgulama ve ona doğrudan müdahale etme eğilimiyle birleşerek daha belirgin bir karakter kazanmıştır. Cebrail'in Kur'an'da vahiy getiren melek olarak tanımlanması (el-Bakara 2: 97-98), bu düşmanlığı daha da derinleştirmiştir. Bu tutum, Yahudi toplumunun Tanrı'nın iradesini yalnızca kendi menfaatlerine hizmet eden bir mekanizma olarak görme eğilimini ve ilahi otoritenin kişiselleştirilmiş bir algıya indirgenmesini açıkça ortaya koymaktadır.

Kişiselleştirilmiş Tanrı ve Seçilmiş Halk

Yahudi teolojisinde seçilmişlik doktrini, Tanrı ile İsrailoğulları arasında kurulan kutsal ahitlere dayanır (Çıkış 19: 5-6; Tesniye 7: 6). Aslında seçilmişlik Yahudi ırkına özel bir durum olmayıp onların ilahi teklifi kabul eden ve onu insanlığa aktarmakla görevlendirilen tek topluluk olmaları üzerine kuruludur (Taylor, 1891, s. 86 vd.). Ancak tarihsel ve sosyokültürel süreçler içerisinde bu doktrinin, zaman zaman, İsrail halkının diğer milletlerden ayrıcalıklı bir konumda olduğu algısını beslemiştir. Bu anlayışta antropomorfik Tanrı algısı önemli bir yer tutmaktadır. Tanrı'nın insana özgü niteliklerle tasavvur edilmesi belki ilahi gerçekliği daha anlaşılır kılma çabası olarak görülebilir. Ancak bu yaklaşım aynı zamanda Tanrı'nın belirli bir topluluğa has bir kimlik ve iradeye sahip olduğu algısını da desteklemiştir. Örneğin, Tevrat'taki Tanrı tasvirleri, Tanrı'nın yalnızca İsrailoğulları için hareket eden, onları koruyan ve düşmanlarına karşı savaşan bir varlık olarak tasavvur edilmesine katkıda bulunmuştur. Bu tür bir tasavvur, Tanrı'nın bir kabile Tanrısı olarak algılanmasını kolaylaştırmış ve Yahudiler için seçilmişlik doktrinini, diğer milletlerden üstünlük iddialarını destekleyen bir temel haline getirmiştir. Bu anlayış, İsrailoğulları'nın Tanrı ile olan ilişkisini, diğer milletlerle olan ilişkilerinden ayırtmış ve seçilmişlik doktrinini ilahi bir hak ediş veya özel bir statü gibi algılamalarına neden olmuştur. Ayrıca, antropomorfik Tanrı anlayışı, Tanrı'ya bir toplulukla özdeşleşmiş bir kimlik ve irade atfedilmesini mümkün kılmıştır. Bu durum, seçilmişlik kavramını sadece teolojik bir olgu olmaktan çıkararak, aynı zamanda toplumsal ve siyasal bir ideolojiye dönüştüren bir zemin sunmuştur.

Toplumların kimlik edinme süreçleri, tarihsel, kültürel ve inanç temelli unsurların birleşimiyle şekillenir. Kimlik, bireylerin ve toplulukların kendilerini tanımlama biçimlerini belirlerken, onları diğer toplumlardan ayıran bir aidiyet duygusu oluşturur. Bu süreç, toplumsal hafızanın, ortak değerlerin ve paylaşılan sembollerin etrafında gelişir. İnanç, bu unsurlar arasında özel bir yere sahiptir; çünkü inanç sistemleri, yalnızca bireylerin değil, toplumların da anlam arayışlarına cevap sunar ve toplulukların davranış normlarını belirlemede önemli bir işlev görür (Dalbay, 2018, s. 169 vd.). Dini inançlar, toplumsal kimliğin inşasında güçlü bir araçtır. İnançlar, insanlara varoluşsal sorulara yanıt

verirken aynı zamanda topluluklar için ahlaki bir çerçeve sunar. Bir toplumun kutsal metinleri, mitolojileri ve ritüelleri, üyelerinin ortak bir geçmişe, değerlere ve geleceğe olan bağlılığını pekiştirir. Bu bağlamda din, yalnızca bireysel bir tercih değil, toplumsal bir bağlıdır. Din aracılığıyla toplumlar, biz ve öteki ayırımı yaparak kendilerini farklılaştırır ve kimliklerini daha net bir şekilde tanımlarlar (Coşkun, 2014, s. 15).

Toplumların kimlik oluşturma süreçlerinde tarihsel travmalar, başarılar ve kutsal anlatılar önemli bir rol oynar. Bu süreçte inanç, toplumların birlik ve dayanışma duygularını güçlendirmekle kalmaz; aynı zamanda onlara kolektif bir anlam ve yön tayin eder. Örneğin, bir toplumun seçilmiş bir halk olduğuna inanması, sadece o toplumun inanç sistemini değil, aynı zamanda toplumsal yapısını ve dünya ile ilişkisini de şekillendirir. Yahudi toplumunda bu sürecin merkezinde seçilmişlik doktrini yer alır. Bu doktrin, yalnızca bir dini inancı değil, aynı zamanda Yahudi kimliğini tanımlayan bir ideolojik çerçeveyi temsil eder. Yahudi toplumu, Tanrı tarafından seçilmiş bir halk olma inancı üzerinden kendisini diğer toplumlardan ayırmış ve bu seçkin statüyü bir kimlik inşa aracı olarak kullanmıştır. İsrailoğulları, Tanrı tarafından seçilmiş bir halk olma inancıyla, ilahi bir sorumluluk taşıyan özel bir topluluk olarak tanımlanmışlardır. Ancak bu seçilmişlik, onların kendi üretimi olan mutlak ya da ontolojik bir üstünlük olmayıp, kutsal metinlerde açıkça ifade edilen bir ilahi takdirin sonucudur. “Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi diğer topluluklara üstün kıldığımı hatırlayın” (el-Bakara 2: 47) gibi ayetler, bu üstünlüğün, Tanrı’nın İsrailoğulları’na belirli bir dönemde vahiy ve emirlerini iletme görevi vermesi, peygamberlik makamıyla şerefliendirmesi ve çeşitli dünyevi nimetler bahşetmesiyle şekillendiğini ortaya koymaktadır (el-Mâturîdî, 2005, c. 1 s. 451). Yani, İsrailoğulları’nın ilahi emirleri yerine getirme ve bu doğrultuda bir rol üstlenme kapasitesine dayalı olarak verilmiş bir statüdür. Fakat zamanla bu durum, Yahudi toplumunun kimlik inşasında merkezi bir rol oynamış ve onları diğer milletlerden ayıran ideolojik bir çerçeve oluşturmuştur (Katar, 2007, s. 461). Yahudi teolojisindeki bu dışlayıcı tutum, yalnızca manevi bir iddia olarak kalmamış, aynı zamanda toplumsal yapıyı da şekillendirmiştir. Seçilmişlik inancı, İsrailoğulları’nın diğer toplumlarla ilişkilerini belirlemiş, diğer milletlerin yalnızca ilahi planın birer figüranı olarak algılanmasına neden olmuştur. Nitekim Hz. Muhammed’in ve ashabının dalalet üzerinde algılanması bu seçilmişlik düşüncesinin yansımasıdır (Cuma 62: 6).

Tevrat’ta, Tanrı’nın İsrailoğulları’nı diğer milletlerden ayırarak seçtiği ve onlara özel görevler yüklediği açıkça ifade edilir: “Şimdi sözümü dikkatle dinler, antlaşmama uyarsanız, bütün uluslar içinde öz halkım olursunuz. Çünkü yeryüzünün tümü benimdir. Siz benim için kâhinler krallığı, kutsal ulus olacaksınız. İsraililer’e böyle söyleyeceksin” (Çıkış 19:5-6). Bu pasaj, Tanrı’nın İsrailoğulları’na yalnızca bir dini statü değil, aynı zamanda ahlaki ve tarihi bir sorumluluk yüklediğini göstermektedir. Diğer bir pasajda ise “Tanrımız Rab için kutsal bir halksınız. Rab öz halkı olmanız için yeryüzündeki bütün halkların arasından sizi seçti” (Tesniye 14:2) ifadesiyle seçilmişlik doktrini pekiştirilir. Bu seçkin statü, İsrailoğulları’na ilahi bir ayrıcalık ve aynı zamanda bağlılık yükler. İlahi ahdin şartları, İsrailoğulları’nın Tanrı’nın emirlerine tam bir itaat göstermesini gerektirir. Ancak bu itaatın sürekliliği sağlanmadığında, Tanrı’nın gazabı ve lanetlerinin devreye gireceği uyarısı da yapılır (Tesniye 28:15-68). Böylece seçilmişlik hem bir lütf hem de ciddi sorumluluklar içeren bir kavram olarak sunulur.

Seçilmişlik doktrini, Yahudi teolojisinin en önemli kavramlarından biri olarak İsrailoğulları’nın Tanrı ile ilişkisini hem dini hem de coğrafi boyutlarda şekillendirmiştir. Bu doktrin, onların yalnızca ilahi bir seçkinlik statüsüne sahip olmadığını, aynı zamanda belirli bir toprak parçası üzerinde hak iddiasında bulunarak kimliklerini coğrafi bir temele dayandırdıklarını ifade eder. Özellikle Tevrat’ta sıkça tekrarlanan vaat edilen topraklar anlayışı, Yahudi kimliğini fiziksel ve tarihsel bir çerçevede somutlaştırır (Johnson, 1988, s. 19). Tevrat’ın “Bir yabancı olarak yaşadığın toprakları, bütün Kenan ülkesini sonsuza dek mülkünüz olmak üzere sana ve soyuna vereceğim. Onların Tanrısı olacağım” (Tekvin 17: 8) ifadesi, bu anlayışın temel taşlarından biridir. Pasaj, Tanrı’nın İsrailoğulları ile olan ilişkisinde yalnızca manevi bir bağ değil, somut bir coğrafi boyut inşa ettiğini gösterir. Vaat edilen topraklar, İsrailoğulları’nın yalnızca bir etnik grup olmaktan çıkarak, Tanrı’nın iradesini gerçekleştiren bir topluluk olarak tanımlanmasını mümkün kılmıştır. Bu topraklar,

kutsal bir amaca hizmet eden, Tanrı'nın ilahi planında belirleyici bir alan olarak tasavvur edilmiştir (Karahan, 2021, s. 198 vd).

“Tanrınız Rab mülk edinmek üzere gideceğiniz ülkeye sizi götürdüğünde, önünüzden birçok ulusu –Hititler'i, Girgaşlılar'ı, Amorlular'ı, Kenanlılar'ı, Perizliler'i, Hivliler'i, Yevuslular'ı, sizden daha büyük ve daha güçlü yedi ulusu– kovacak. Tanrınız Rab bu ulusları elinize teslim ettiğinde, onları bozguna uğrattığımızda, tümünü yok etmelisiniz. Bu uluslarla antlaşma yapmayacaksınız, onlara acımayacaksınız” (Tesniye 7: 1-2) pasajları, bu coğrafi tasavvurun diğer halklar üzerindeki etkisini açıkça ortaya koyar. Tanrı'nın İsrailoğulları'na Kenan topraklarını vaat etmesi, yalnızca bir mülkiyet ilişkisi değil, aynı zamanda bu topraklarda yaşayan diğer halkların dışlanması ve yok edilmesini içeren bir ilahi emir olarak görülmüştür. Bu noktada seçilmişlik doktrini özellikle Siyonizm'de Yahudi kimliğini şekillendiren merkezi bir unsur olarak coğrafi aidiyeti, dini kimlikle birleştirmiştir. Tanrı'nın vaat ettiği topraklar, İsrailoğulları için yalnızca bir yaşam alanı değil, aynı zamanda ilahi bir misyonun gerçekleştiği yer olarak kutsallaştırılmıştır. Bu kutsallık, coğrafyanın sadece fiziki bir mekân olmanın ötesinde, İsrailoğulları'nın Tanrı ile olan bağımlı somutlaştırılan bir araç haline gelmesine yol açmıştır (Troen, 2013, ss. 101-103).

Tevrat, Yahudi halkını yalnızca bir topluluk değil, Tanrı'nın yasalarının taşıyıcısı ve uygulayıcısı olarak da sunar. “Başka hangi millet, Tanrı'nın verdiği bu kadar doğru yasalara ve kararlara sahip olabilir?” (Tesniye 4: 8) ifadesi, bu yasalara sahip olmanın Yahudi toplumuna ahlaki ve teolojik bir üstünlük kazandırdığı inancını destekler. Bu anlayış, Yahudiler arasında kendi milletlerini Tanrı'nın özel planının bir parçası olarak görme eğilimini güçlendirmiştir. Ancak bu, diğer milletlerin manevi ve ahlaki anlamda yetersiz, hatta aşağı olarak değerlendirilmesine de yol açmıştır. Bu ahlaki üstünlük iddiası, Yahudi teolojisinin toplumsal dışlama ve teolojik kibir olarak nitelendirilebilecek bir boyut kazanmasını sağlamıştır. İsrailoğulları, Tanrı'nın yasalarını yalnızca kendilerine verilmiş bir ayrıcalık ve misyon olarak görmüş; diğer milletleri bu yasalarla uyumlu olmayan, bu nedenle de manevi değerden yoksun topluluklar olarak tanımlamıştır (Sputnik, 2023). Örneğin, “Tanrınız Rab için kutsal bir halksınız. Rab sizi kendisine ait bir halk olmanız için seçti” (Tesniye 7: 6) ifadesiyle Yahudi kimliği yalnızca manevi bir bağlamda değil, aynı zamanda diğer milletlerden üstün bir ahlaki duruşla sunulmuştur.

Yahudilerin seçilmişlik anlayışı, ahiret inancı bağlamında da kendine özgü bir şekilde tezahür etmektedir. Bu inanç, sadece dünya hayatında değil, ahiret hayatında da diğer topluluklardan üstün bir konumda olacakları iddiasını taşır. Onlar, ebedi mutluluğa ulaşmanın yalnızca kendilerine özgü bir hak olduğunu düşünerek, diğer milletleri bu tasavvurun tamamen dışında bırakmışlardır. Ahireti, yalnızca kendi toplulukları için bir ödül olarak gören bu anlayış, ahlaki ve dini değerlerin evrenselliğine karşı dar bir çerçeve sunar. Kur'an, bu tutumu eleştirerek, onların ahirete yönelik iddialarının temelsiz olduğunu belirtir. Ahiret yurdunun yalnızca kendilerine ait olduğunu savunan Yahudilere yönelik olarak, “Onlara, “Şayet Allah katında, ahiret yurdu diğer insanlara değil de yalnız size ait ise ve bu iddianızda doğruysanız haydi ölümü isteyin bakalım!” de.” (el-Bakara 2: 94) şeklindeki meydan okuma, bu kibirli yaklaşımı ve iddianın dayanaksızlığını gözler önüne serer. Yahudilerin ahiret inancı üzerindeki bu dar çerçeveli bakış açısının bir nedeni, kendilerini ilahi rahmetin önceden belirlenmiş tek muhatabı olarak görmeleridir. Kur'an aslında onların ahiret hayatına yönelik daha negatif bir tutum takındıklarını belirtir (Bilmen, t.y., c. 1 s. 91). Nitekim Yahudi teolojisinde, ahiret inancının görünürlüğünün az olduğu görülür (Kotan, 2011, s. 186). İlahi rahmetin kendilerine bahşedildiğine olan bu kesin inanç, ahiret tasavvurunun daha çok dünyevi bir statüye dayalı bir anlayışla şekillenmesine neden olmuştur.

Ahlaki üstünlük iddiası, Yahudi toplumunun ahlaki ilkelerle olan ilişkisinde önemli bir çelişkiyi de barındırır. Tanrı'nın yasalarını yerine getirme yükümlülüğü, İsrailoğulları için bir ayrıcalık olduğu kadar bir sınav niteliği de taşımıştır. Ne var ki, bu ilahi yasalara bağlılık, Yahudi toplumunun tarihsel pratiğinde her zaman istikrarlı bir şekilde sürdürülmemiştir. Tevrat'ta ve Kur'an'da İsrailoğulları'nın sık sık bu ilkelere aykırı davranışlar sergilediği ve bunun neticesinde Tanrı'nın gazabına maruz kaldığı birçok örnek yer alır. Tevrat'ta Tanrı'nın emirlerine itaatsizliğin sonuçları ayrıntılı bir şekilde sıralanırken, İsrailoğulları'nın bu yasaları ihlal etmesinin dini ve toplumsal

bedelleri açıkça ortaya konmuştur (Tesniye 28: 15-68). İsrailoğulları'nın bu yasaları ihlal eden tutumları, yalnızca bireysel hatalarla sınırlı kalmamış, toplumun genel yapısında ahlaki değerlerin göz ardı edilmesine kadar varmıştır. Örneğin, peygamberlerin öğütlerini dinlememe, ilahi mesajları reddetme ve tahrif etme gibi eylemler, Kur'an'da da sıkça eleştirilen davranışlar arasındadır. Bu durum, seçilmişlik iddiasının beraberinde getirdiği sorumluluğun yeterince benimsenmediğini ve ilahi emirlerin toplumsal düzeyde içselleştirilemediğini göstermektedir. Özellikle, İsrailoğulları'nın ahitlerini bozarak kendi çıkarlarına hizmet eden yorumlar geliştirmesi, bu sorunun teolojik boyutunu daha da belirgin hale getirmiştir.

Seçilmişlik ve Diğer Halkların Dehümanizasyonu

Yahudi teolojisindeki seçilmişlik doktrini Yahudi kimliğini güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda diğer halklara yönelik algı ve tutumlarda belirgin bir ayrımcılığı da beraberinde getirmiştir. Tevrat'ın çeşitli bölümleri, İsrailoğulları dışındaki halkların manevi ve ahlaki açıdan aşağı bir statüye indirgenmesine zemin hazırlamış ve bu halkları yalnızca Tanrı'nın planının gerçekleşmesinde bir araç olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşım, diğer halkları insanlık değerlerinden uzaklaştırarak birer nesne haline getiren teolojik bir anlayışa dönüşmüştür. Tevrat'ta yer alan pasajlar, İsrailoğulları dışındaki milletlerin genellikle ikinci planda birer figüran olarak ele alındığını göstermektedir. Örneğin, "Tanrınız Rab, size teslim ettiği tüm halkları yiyip bitireceksiniz. Onlara acımayacaksınız ve ilahlarına kulluk etmeyeceksiniz; bu sizin için bir tuzak olur" (Tesniye 7: 16) ifadesi, diğer halkların varlığını İsrailoğulları'nın ilahi görevlerini yerine getirmesine engel teşkil eden bir unsur olarak tanımlar. Bu pasaj, diğer milletlere karşı duygusal, ahlaki ve teolojik bir mesafe koyarak, onları birer tehdit ve nesne olarak tanımlamaktadır. Diğer halklar yalnızca fiziksel olarak yok edilmesi gereken birer düşman değil, aynı zamanda manevi olarak da İsrailoğulları'nın kutsal misyonunu tehdit eden unsurlar olarak tasvir edilir.

Tevrat, diğer halkların yalnızca fiziksel bir tehdit değil, manevi kirlenme unsuru olduğunu güçlü bir şekilde vurgular. Bu durum, İsrailoğulları'nın ilahi bir misyonla ayrılmış kutsal bir topluluk olarak görülmesiyle bağlantılıdır. "Ammonlular ve Moavlılar Rab'bin topluluğuna katılamaz. Onların soyundan gelenler, onuncu kuşakta bile, Rab'bin topluluğuna kabul edilmeyecek" (Tesniye 23:3-4) ifadesi, yalnızca belirli halkların dışlanmasını değil, aynı zamanda bu dışlamanın kuşaklar boyunca sürecek bir ilahi talimat olduğunu ortaya koyar. Bu tür emirler, diğer milletlerin manevi olarak kirliliği veya eksik kabul edildiği bir statüye indirgenmesini meşrulaştırır. Bu yaklaşım, diğer halkları yalnızca İsrailoğulları'nın karşısında duran birer düşman olarak değil, aynı zamanda Tanrı'nın kutsal topluluğuna zarar verme potansiyeli taşıyan varlıklar olarak konumlandırır. Manevi kirlenme, dini saflığın korunması açısından bir endişe kaynağı olmayıp ayrıca toplumsal düzenin ve İsrailoğulları'nın kimliğinin korunmasında kritik bir unsur olarak sunulur. Bu bağlamda, dışlanan halkların manevi kusurları, onlarla herhangi bir ilişkiden kaçınılmasını zorunlu kılar.

Diğer halkların insanlık dışı bir statüye indirgenmesi, sadece bir teolojik mesele olarak kalmamış, aynı zamanda Yahudi toplumunun sosyal yapısını da derinden etkilemiştir. Tevrat'taki emirler, İsrailoğulları'na diğer milletlerle evlenmemelerini, onların ilahlarına tapmamalarını ve onlarla hiçbir şekilde dostluk kurmamalarını öğütler (Şeker, 2015, s. 261). "Benim meleklerim senin önünden gidip Amor, Hitit, Periz, Kenan, Hiv ve Yevus halklarını yok edecek. Onların ilahlarına tapmayacaksınız, onlara hizmet etmeyeceksiniz; ilahlarını tamamen yok edeceksiniz" (Çıkış 23: 23-24) ifadesi, diğer halkların dini ve sosyal bir engel olarak algılandığını gösterir. Bu tür emirler, diğer halkların insanlık değerlerinin tamamen yok sayılmasına yol açmış ve bu halkların yalnızca İsrailoğulları'nın dini ve ulusal hedeflerini gerçekleştirmek için birer araç olarak görülmesini sağlamıştır. Bu, Yahudi toplumunda dışlayıcı ve ayrımcı bir tutumu meşrulaştırmış ve diğer milletlere karşı üstünlük duygusunu pekiştirmiştir.

Yahudi teolojisinde diğer halkların dehümanizasyonu, yalnızca ahlaki ve sosyal bir dışlama olarak kalmamış, aynı zamanda fiziksel şiddeti ve yok etmeyi meşrulaştıran bir ideolojik temele dönüşmüştür. Bu anlayış, özellikle Tevrat'taki emirler ve herem uygulamalarıyla şekillenmiştir. Diğer halkların insanlık dışı bir statüye indirgenmesi, onları İsrailoğulları'nın ilahi misyonunun

gerçekleşmesi için bertaraf edilmesi gereken birer engel olarak tanımlamış ve şiddeti kutsal bir görev haline getirmiştir. Tevrat, diğer halklara yönelik şiddeti yalnızca bir zorunluluk olarak değil, aynı zamanda ilahi bir emir ve kutsal bir görev olarak sunar. “Tanrınız Rab, sizi mülk edinmek üzere gittiğiniz ülkeye götürdüğünde, birçok ulusu önünüzden uzaklaştıracak: Hititler, Girgaşiler, Amorlular, Kenanlılar, Perizliler, Hivliler ve Yevuslular... Onları tamamen yok edeceksiniz. Onlarla antlaşma yapmayacaksınız ve onlara acımayacaksınız” (Tesniye 7: 1-2) ifadesi, bu halkların ortadan kaldırılmasını Tanrı’nın iradesinin bir tezahürü olarak tanımlar. Bu emirler, İsrailoğulları’nın diğer milletleri yok etmesini yalnızca askeri bir gereklilik değil, aynı zamanda manevi bir temizlik olarak sunar. Tevrat’da yer alan şu ifadeler de bu anlayışı pekiştirir: “Ancak Tanrınız Rab’bin mülk olarak size verdiği bu halkların kentlerinden hiçbir canlıyı sağ bırakmayacaksınız. Hititleri, Amorluları, Kenanlıları, Perizlileri, Hivlileri ve Yevusluları tamamen yok edeceksiniz” (Tesniye 20: 16-17). Burada, diğer halklar sadece fiziksel bir tehdit olarak değil bununla birlikte dini ve ahlaki düzenini bozabilecek bir unsur olarak görülmekte ve bu nedenle tamamen ortadan kaldırılmaları emredilmektedir. Bu emirler, şiddetin yalnızca bir askeri strateji değil, aynı zamanda ilahi bir yükümlülük olduğunu göstermektedir.

Yahudi teolojisinde “herem” kavramı, diğer halkların tamamen yok edilmesini öngören bir kutsal savaş anlayışını ifade eder. Bu kavram, İsrailoğulları’nın diğer milletlere yönelik şiddetini ilahi bir emirle meşrulaştırır (Arslantaş, 2008, s. 33 vd.). Örneğin, “O sırada bütün kentlerini ele geçirip erkek, kadın, çocuk demeden herkesi yok ederek herem uyguladık” (Tesniye 2:3-4) ifadesi, bu kavramın vahşet boyutunu açıkça ortaya koyar. Herem, yalnızca fiziksel bir yok etmeyi değil, aynı zamanda bu halkların kültürel ve dini varlıklarının da tamamen ortadan kaldırılmasını içermektedir.

İsrailoğulları, Tanrı ile olan özel ilişkisini koruma adına diğer halklara yönelik şiddeti kutsallaştırmıştır. Aslında Yahudi kutsal metinlerdeki antropomorfik tasvirler, Tanrı’yı sadece evrende aşkın bir güç olmaktan çıkarıp, belirli tarihsel olaylarda neredeyse insan gibi tepki veren, sevinç duyan, öfkelenen yahut üzülen bir aktör konumuna getirir. Tanrı’nın insan benzeri davranışlar sergilemesi, ulusal felaketler veya başarılar karşısında doğrudan tepki vermesi, söz konusu topluluğun kendisini Tanrı’nın hassasiyet alanı içinde yerleştirmesine olanak tanır. Bu durum, sadece teolojik bir inanç olmaktan çıkıp politik ve toplumsal pratiklere zemin hazırlayan bir ideolojik çerçeveye dönüşür. Bu bağlamda, Tanrı’nın belirli bir topluluğun menfaatlerini gözeten ve onların düşmanlarını cezalandıran bir varlık olarak tasavvur edilmesi, topluluğun kendi eylemlerini ilahi rızaya uygun görerek meşruiyet kazanmasına katkı sağlar. Bu tür bir tasavvurun antropomorfik Tanrı anlayışıyla desteklenmesi, Tanrı’nın insan davranışlarına benzer tepkiler vermesi algısını güçlendirmiştir. Ancak, bu tür bir meşruiyet arayışı yalnızca antropomorfik Tanrı tasavvuru ile sınırlı olmayıp, ilahi iradenin farklı şekillerde yorumlanmasıyla da ilişkilendirilebilir. İsrail-Filistin çatışmasında dini metinlerin nasıl yorumlandığı ve uygulandığı, özellikle Tevrat’ta geçen bazı savaş ve şiddet içerikli ifadelerin Filistinlilere yönelik askeri operasyonlarda meşruiyet zemini oluşturduğu görülebilir.

Sonuç

Yahudi teolojisinde antropomorfik Tanrı anlayışı ve bununla ilişkili olarak seçilmişlik doktrini, İsrailoğulları’nın tarihsel ve toplumsal kimliğinin şekillenmesinde merkezi bir rol oynamıştır. Bu doktrin, Yahudi halkını Tanrı’nın özel bir halkı olarak tanımlayarak, onları diğer milletlerden ayırmış ve kutsal bir misyonla donatmıştır. Tevrat’ta vurgulanan bu anlayış, Yahudilerin aynı zamanda tarihsel ve toplumsal kimliklerini Tanrı’nın kutsal yasalarını uygulama ve onun iradesini gerçekleştirme sorumluluğu üzerinden şekillendiren bir millet olduklarını ifade eder. Ancak bu inanç, zamanla Yahudi toplumunda dışlayıcı ve ayrımcı bir anlayışa dönüşmüş ve diğer milletlere karşı manevi bir üstünlük iddiasıyla birleşmiştir.

Seçilmişlik doktrini, Yahudi kimliğinin şekillenmesinde hem dini hem de toplumsal ve politik bir çerçeve sunmuştur. Tanrı’nın İsrailoğulları ile yaptığı ahitler, onları özel bir statüyle donatmış ve bu statü, teolojik bir hiyerarşiyle desteklenerek Yahudilerin diğer milletlerden ayrışmasını sağlamıştır. Bu hiyerarşi, yalnızca dini bir inanç sistemi olarak kalmamış; zamanla toplumsal ve politik uygulamalara da zemin hazırlamıştır. Diğer milletlerin, İsrailoğulları’nın Tanrı ile olan özel ilişkisine

zarar verebilecek unsurlar olarak görülmesi, dışlayıcı politikaların şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum, Tevrat'ta ifade edilen manevi kirlenme anlayışıyla desteklenmiş ve Yahudi toplumunun kutsal alanlarının korunması gerektiği düşüncesini pekiştirmiştir. Dolayısıyla, Yahudilerin bugün uyguladığı politikaların teolojik temelleri bulunmakla birlikte, bu politikalar aynı zamanda toplumsal ve siyasi boyutları olan geniş kapsamlı bir kimlik anlayışı ile iç içe geçmiştir.

Dışlayıcı ve ayrımcı yaklaşım, Tevrat'taki kutsal savaş emirleriyle de pekiştirilmiştir. İsrailoğulları'na diğer milletlerin topraklarının işgal edilmesi, bu halkların yok edilmesi ve tamamen ortadan kaldırılması gibi ilahi emirler, manevi üstünlük iddiasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu emirler, yalnızca tarihsel bir bağlamda değil, modern dönemde de tartışmalara yol açmıştır. Yahudi teolojisindeki bu ayrımcı anlayış, zaman zaman İsrail-Filistin çatışması gibi siyasi ve toplumsal sorunlarda bir meşruiyet kaynağı olarak kullanılmıştır. Modern İsrail'de bazı siyasi liderler ve din adamları, bu doktrinleri politik hedeflerine dayanak yaparak, diğer halklara yönelik dışlayıcı politikaları savunmuştur. Bu durum, dinin siyasi bir araç olarak kullanılmasının risklerini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Yahudi teolojisindeki bu anlayışların eleştirisi, Kur'an'ın evrensel adalet ve merhamet anlayışında önemli bir yer bulur. Kur'an, Yahudilerin seçilmişlik iddialarını ve diğer milletlere yönelik dışlayıcı tutumlarını eleştirerek, Allah'ın iradesinin yalnızca bir millete değil, tüm insanlığa yönelik olduğunu vurgular. Bu eleştiriler, yalnızca teolojik bir çerçevede değil, aynı zamanda toplumsal bir bağlamda da değerlidir. Kur'an, insanlığın tevhid temelli eşitliği ve ortak sorumlulukları üzerine kurulu bir anlayışı savunur.

Kişiselleştirilmiş Tanrı anlayışı, Yahudi toplumunda bu ayrımcı ve dışlayıcı yaklaşımların temelinde yatan önemli bir unsurdur. Tanrı'nın İsrailoğulları'nın çıkarlarına hizmet eden bir figür olarak tasavvur edilmesi, onun evrensel adalet ve merhamet ilkelerinden uzaklaştırılarak, Yahudi kimliğine hizmet eden bir varlık olarak algılanmasına yol açmıştır. Yahudi toplumunun, Tanrı ile olan ilişkisini manevi bir bağ değil, siyasi ve toplumsal bir üstünlük aracı olarak görmesine neden olmuştur. Ancak bu durum, Tanrı'nın evrensel bir varlık olduğu fikriyle çelişmekte ve Yahudi teolojisinde ahlaki bir sorgulama gerektiren bir noktayı ortaya koymaktadır.

Modern dünyada bu anlayışların yansımaları, yalnızca Yahudi toplumunu değil, diğer halklarla olan ilişkileri de etkileyen bir mesele haline gelmiştir. Özellikle “vaat edilen topraklar” anlayışı, modern İsrail devletinin politikalarında önemli bir rol oynamış ve bu anlayış, diğer milletlerin haklarının göz ardı edilmesine zemin hazırlamıştır. Ancak bu durum, yalnızca Yahudi toplumunun dini ve siyasi ideolojileriyle sınırlı kalmayarak, global barış ve adalet anlayışını tehdit eden bir sorun olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, dini metinlerin çağdaş politikalarla nasıl ilişkilendirildiği konusu, derinlemesine bir incelemeyi gerektiren bir alan olarak öne çıkar.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Bu çalışmanın tek yazarı olduğu için, tüm katkılar %100 oranında yazara aittir.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada çıkar çatışmasına neden olabilecek herhangi bir durum söz konusu değildir.

Kaynaklar

Adam, B. (2004). Müslümanların Yahudilere yönelttiği teolojik eleştiriler. *Dinler Tarihi Araştırmaları (Sempozyum)*, 103-118.

Alıcı, M. (2022, 16 Eylül). İlahi dinlerde “Tanrı'nın konuşması” ile “Tanrı adına konuşma” çatışmaları. *Mirat Haber*. <https://www.mirathaber.com/ilahi-dinlerde-tanrinin-konusmasi-ile-tanri-adina-konusma-catismalari/> adresinden erişildi.

- Arslantaş, N. (2008). Hz. Peygamber'in çağdaşı Yahudilerin sosyo-kültürel hayatlarına dair bazı tespitler. *İSTEM*, (11), 9-46.
- Bilmen. (t.y.). *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe meali alisi ve tefsiri* (C. 1-10). İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi.
- Boak, A. E. R. (1916). The theoretical basis of the deification of rulers in antiquity. *The Classical Journal*, 11(5), 293-297.
- Cabiri, M. A. (2001). *Arap-İslam aklının oluşumu*. (İ. Akbaba, Çev.). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Cevizci, A. (2005). *Paradigma felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Coşkun, A. (2014). Din ve kimlik. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (24). doi:10.15370/muifd.24579
- Çiftçi, H. A. (2017). Kitab-ı Mukaddes'te İsrailoğulları'nın seçilmişliği ve Justin Martyr'in seçilmişlik eleştirisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 219-236.
- Dalbay, R. S. (2018). "Kimlik" ve "toplumsal kimlik" kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 161-176.
- Derveze, İ. (2012). *Kur'an'a göre Hz. Muhammed'in hayatı I-II* (C. 2). İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Derveze, M. 'İzzet. (1383). *Et-Tefsiru'l-Hadis* (C. 1-10). Kâhire: Dâru 'İhyâ'i'l-Kutubi'l-'Arabiyye.
- Erdem, T. ve Keskin, F. B. A. (2024). Yahudi milliyetçiliği olarak Siyonizm'in sosyolojisi. *SDE Akademi*, 4(3), 333-361. doi:10.58375/sde.1538811
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. (2004). *el-İktisâd fi'l-i'tikad*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Ginzberg, L. (t.y.). Antropoformizm. *JewishEncyclopedia*. 10 Kasım 2024 tarihinde <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/1574-anthropomorphism> adresinden erişildi.
- Gündüz, Ş. (2016). Din ve şiddet paradoksu. *Milel ve Nihal*, 13(2), 8-31.
- Gündüz, Ş. (2024, 6 Ocak). İşgal ve soykırımın temel argümanı: Seçilmişlik ve vadedilen topraklar mitosu -. *PERSPEKTİF*. <https://www.perspektif.online/iscal-ve-soykirim-in-temel-argumani-secilmislik-ve-vadedilen-topraklar-mitosu/> adresinden erişildi.
- Gürkan, S. L. (2005). Kur'an'a göre seçilmişlik kavramı ve İsrailoğulları'nın seçilmişliği meselesi. *İslam Araştırmaları Dergisi*, (13), 25-61.
- Hadi, A. B. A. (1932). The Balfour Declaration. *The annals of the American Academy of Political and Social Science*, 164, 12-21.
- Hepkul, A. (2002). Bir sosyal bilim araştırma yöntemi olarak içerik analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 1-12.
- Hitti, P. K. (2011). *Siyasi ve kültürel İslam tarihi*. (S. Tuğ, Çev.). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- İbn Âşûr, M. T. (1984). *Et-Tahrîr ve't-tenvîr* (C. 1-30). Tunus: Dâru't-Tûnisîyye.

- İbn Kesîr, E.-F. İ. b. O. (1419). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Beyrut: y.y.
- İbnu'l-Esîr, E.-S. el-M. b. M. el-Cezerî. (1979). *En-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîs ve'l-eser* (C. 1-5). Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyye.
- Johnson, P. (1988). *A History of the Jews* (1st US edition.). New York: Harper Perennial.
- Karahan, S. (2021). Siyonist öğretilerde vaat edilmiş topraklar. *Ortadoğu Etütleri*, 13(2), 177-213. doi:10.47932/ortetut.814970
- Katar, M. (2007). İsrail kavminin seçilmişliği üzerine bir araştırma. *İslâmî Araştırmalar (Dergi)*, XX(4), 458-463.
- Kıyak, A. ve Karakurt, S. (2024). Antropomorfik düşünce ve Yahudilik. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 35, 209-222. doi:10.62862/isar.2024-101965
- Koldas, U. (2011). The “nakba” in Palestinian memory in Israel. *Middle Eastern Studies*, 47(6), 947-959.
- Kotan, M. Ş. (2011). Cahiliye dönemi Mekke dini: Ahmesilik. *Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu (Sempozyum)*, 177-188.
- Kutsal Kitap*. (2003). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Manna', A. (2013). The Palestinian nakba and its continuous repercussions. *Israel Studies*, 18(2), 86-99.
- Mâturîdî, E. M. M. b. M. (2005). *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (C. 1-10). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Mâturîdî, E. M. M. b. M. (1431). *Kitâbu't-tevhîd*. İskenderiyye: Dâru'l-Câmiati'l-Mısriyye.
- Mâverdî, E.-H. Alî b. M. (t.y.). *En-Nuket ve'l-uyûn* (C. 1-6). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Nesefî, E.-B. 'Abdullâh b. A. (1419). *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl* (C. 1-3). Beyrut: Dâru'l-Kelime't-Tayyib.
- Öke, M. K. (1982). The Ottoman empire, Zionism, and the question of Palestine (1880-1908). *International Journal of Middle East Studies*, 14(3), 329-341.
- Râzî, F. (1420). *Mefâtihu'l-ğayb* (C. 1-32). Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Rowley, C. K. ve Taylor, J. (2006). The Israel and Palestine land settlement problem: An analytical history, 4000 B.C.E.–1948 C.E. *Public Choice*, 128(1), 41-75.
- Salmazzem, M. (2024). Kur'an perspektifinden Medineli Yahudilerin İslâm davetine yönelik yaklaşımlarının eleştirisi. *Diyanet İlmi Dergi*, 60(1), 43-76. doi:10.61304/did.1283266
- Sputnik. (2023, 10 Ekim). İsraili bakanın Filistinlilere 'hayvan' benzetmesine tepki: “Naziler de Yahudiler için demişti”. *Sputnik Türkiye*. 10 Kasım 2024 tarihinde <https://anlatilaninotesi.com.tr/20231010/israilli-bakanin-filistinlilere-hayvan-benzetmesi-naziler-de-yahudiler-icin-demisti-1076180250.html> adresinden erişildi.
- Stern, D. (1992). Imitatio hominis: Anthropomorphism and the character(s) of God in rabbinic literature. *Prooftexts*, 12(2), 151-174.

- Şeker, C. (2015). Yahudilikte evlilik ve cinsellik anlayışı / ahlakı. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (44), 247-271. doi:10.29288/ilted.308482
- Taberî, E. C. M. b. C. (2000). *Câmi' u'l-beyân fî te'vîli âyi'l-Kur'ân* (C. 1-24). b.y.: Muessesetu'r-Risâle.
- Taylor, B. C. (1891). God's purpose in choosing Israel. *The Old and New Testament Student*, 12(2), 86-90.
- Topaloğlu, B. ve Çelebi, İ. (2020). *Kelâm terimler sözlüğü* (7. bs.). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Troen, S. I. (2013). Israeli views of the land of Israel/Palestine. *Israel Studies*, 18(2), 100-114. doi:10.2979/israelstudies.18.2.100
- Üner, Y. (2024). Yahudilikteki seçilmişlik inancının Ahmesilik'e etkisi üzerine bir inceleme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 326-339.
- Wolfson, H. (1912). *Maimonides and Halevi*. Philadelphia: The Dropsie College For Hebrew and Cognate Learning.
- Yazar, E. ve Günay, S. (2024). Bir meşruiyet aracı olarak dehümanizasyon: Oryantalist ve siyonist bakış açısıyla Filistin'deki soykırıma dair bir değerlendirme. *Ombudsman Akademik*, (Özel Sayı 2 (Gazze)), 488-510.
- Yıldırım, R. (2024). Yahudilerin üstünlük iddialarının Yahudi kutsal metinlerindeki dayanakları. *Trabzon İlahiyat Dergisi*, 11(1), 173-191. doi:10.33718/tid.1461254
- Zemahşerî, E.-K. M. b. 'Amr. (1407). *El-Keşşâf an hakâiki ğavâmidi't-tenzîl* (C. 1-4). Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.

Extended Abstract

Introduction

The establishment of the State of Israel in Palestinian territories was not merely a political movement but a process deeply rooted in theological, cultural, and historical foundations. Emerging at the end of the 19th century as a reaction to discrimination against Jews in Europe, the Zionist movement sought to support the Jewish people's return to Palestine and the establishment of a state. This process, initiated by the Balfour Declaration and the increasing Jewish settlements, led to profound societal conflicts in Palestine. The proclamation of the State of Israel in 1948, referred to as Nakba by Palestinians, resulted in the forced displacement and massacres of hundreds of thousands. The injustices and oppression enacted by Israel have been shaped not only by political and social factors but also by religious beliefs and theological perspectives. Sacred texts have, at times, been used as tools to justify wars and violence. In particular, the concepts of a personalized God and a deified people have enabled this community to view themselves as representatives of a divine mission, legitimizing discrimination and violence against other groups under the claim of superiority. This study examines the Jewish theological doctrines of chosenness and anthropomorphic perceptions of God, analyzing how these beliefs have underpinned Jewish identity and policies in Palestine.

Method

This study employs content analysis within the scope of qualitative research. This method seeks to understand social realities through the detailed examination of written content and derive inferences about underlying, non-explicit elements. The research systematically analyzes verses from the Torah and the Quran to reveal the theological foundations that have influenced contemporary Zionist Jewish behaviors. Additionally, the Quran's critiques of Jewish behaviors are evaluated in comparison to similar expressions in the Torah. This methodology not only explores the theological aspects of sacred texts but also investigates the modern political and social implications of these beliefs.

Discussion and Recommendations

Belief systems that shape collective identities throughout history have taken root not only in the conscious thoughts of individuals but also in the collective unconscious. Judaism exemplifies this phenomenon, as its beliefs and traditions have endured through modern secularization processes and maintained their influence on social identities. Jewish theology has left a profound impact not only on the spiritual lives of individuals but also on the historical experiences and collective memory of communities.

The Quran critiques the recurring patterns of belief and behavior among the Jewish people, pointing to their past mistakes. Despite divine warnings, Jewish communities often exhibited tendencies to violate and rebel against divine commandments. This reflects both the continuity of their attitudes toward divine directives and the theological significance of behaviors repeated throughout history. In this context, efforts to distort sacred texts are considered indicators of historical deviations.

Another significant feature of Jewish theology is the prominent presence of anthropomorphic elements in its concept of God. Anthropomorphism, the portrayal of God with human attributes, is particularly evident in the Torah, where God is described as a creator in human form and a being with human emotions. These depictions aim to make God more comprehensible but have also reduced God to a specific identity and will associated with a particular community. Anthropomorphic views in Jewish tradition have shaped the theological understanding of the people and personalized their relationship with God.

This personalized understanding of God has laid the groundwork for Jews to see themselves as God's chosen people. The doctrine of chosenness is a cornerstone of Jewish theology, supporting the belief that Jews occupy a superior position over other nations. The covenants made between God and the Israelites serve as a religious foundation for this superiority. However, this sense of chosenness has historically legitimized discriminatory and exclusionary attitudes toward other nations. Various verses in the Torah depict non-Israelite communities as morally and spiritually inferior, sometimes even portraying them as enemies to be completely annihilated.

The doctrine of chosenness has functioned not only as a religious element but also as a political tool in constructing Jewish identity. The exclusionary attitude of the Israelites toward other nations has reinforced the tendency to view these nations as mere components of a divine plan. This perspective has led to discriminatory attitudes in their relations with other communities. The anthropomorphic conception of God in Jewish theology has supported the doctrine of chosenness while further deepening its social and political consequences.

The Quran critiques the Jewish tendency to attribute human traits to God and use these conceptions as tools for self-serving interpretations. The distortion of divine messages and the inclination to reinterpret God's will according to their own interests are recurring themes in Quranic critiques. These critiques highlight how anthropomorphic depictions in Jewish sacred texts have provided a theological basis for deviations.

The doctrine of chosenness in Jewish theology has also facilitated the development of exclusionary attitudes toward other nations, portraying them as spiritually inferior. The Torah's commandments have limited the Israelites' interactions with other nations, fostering a theological perspective that views these nations as morally and spiritually inadequate. This perspective not only supports claims of spiritual superiority but also provides a foundation for legitimizing violence against others. Concepts such as "herem" in the Torah suggest the complete annihilation of other peoples as a divine obligation.

Conclusion

The doctrines of chosenness and anthropomorphic perceptions of God in Jewish theology have played a critical role in shaping the historical and social identity of the Israelites. These doctrines define the Jewish people as God's special community, separating them from other nations and endowing them with a unique mission. While these beliefs have served as foundational elements of Jewish identity, they have also fostered exclusionary and discriminatory attitudes, leading to claims of spiritual superiority over other nations.

The chosenness doctrine transcends its religious context, becoming a tool for shaping the social and political structure of Jewish society. The covenants between God and the Israelites established a theological hierarchy over other nations, portraying them as spiritually deficient. Commands for sacred wars in the Torah have further deepened this perspective, framing the physical elimination of other nations as a divine duty. These theological concepts have provided a controversial foundation for modern political narratives, particularly in the Israeli-Palestinian conflict.

The personalized understanding of God has underpinned these exclusionary attitudes, portraying God as a figure serving Jewish interests rather than embodying universal justice and mercy. This perspective has shifted the relationship between the Jewish people and God from a spiritual connection to a pursuit of political and social superiority.

In the modern era, these theological constructs have influenced relationships with other nations, becoming a significant issue. Particularly, the "promised land" doctrine has shaped modern Israeli policies, often disregarding the rights of other nations. Thus, the intersection of religious texts with contemporary politics remains a critical subject requiring thorough analysis.